

Підсумовуючи можна сказати, що керівництво СРСР та УРСР розуміючи потребу ще під час війни, а особливо після неї у подоланні таких соціальних явищ як дитяча безпритульність та бездоглядність, які набрали небаченого масштабу, швидко вжило відповідних заходів. Починаючи з 1942 р. створені постійно діючі комісії для боротьби із дитячою безпритульністю та бездоглядністю на всій території Радянського Союзу, також вжиті заходи для чіткого обліку дітей, котрі залишилися без батьківської опіки. Політика керівництва партії у сфері допомоги дітям із особливим соціальним статусом відзначалася активною нормативною та виконавчо-організаторською діяльністю. Була створена розгалужена система спеціальних дитячих установ різних типів, якими опікувалася держава. Всі вжиті заходи дали можливість значно зменшити кількість дітей які перебували на вулиці вже на початку 1950-х років.

Джерела та література

1. Діти Донбасу і війна: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrainian.voanews.com/content/donbas-children/2679201.html>.
2. Голиш Л. Г. Функціонування спеціальних дитячих установ УРСР 1943 – 1950 рр. : автореф. дис.... канд. іст. наук. / Л. Г. Голиш. – Черкаси, 2007. – 25 с.
3. Державний архів Полтавської області. – Ф. Р-4085. Виконавчий комітет Полтавської обласної ради депутатів трудящих. – Оп. 3. – Спр. 26. Постанови виконкому Полтавської обласної ради депутатів трудящих. Початок – 15 грудня 1944 р., кінець – 29 грудня 1944 р. – 231 арк.
4. Коваль М. В. Україна у Другій світовій війні 1939-1945: спроби сучасного концептуального бачення / М. В. Коваль. – К. : Либідь, 1994. – 58 с.
5. Маловічко І. В. Подолання дитячої безпритульності та бездоглядності в 1935-1945 роках 20 століття на території України / І. В. Маловічко: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/ua/conf/law/archive/6/>.

Тетяна Булах

СПРОБИ ПОДОЛАННЯ ВСЕОХОПЛЮЮЧОЇ СТАЛІНСЬКОЇ СИСТЕМИ ТОТАЛІТАРИЗМУ В УМОВАХ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА (1953-1954)

Сьогодні питання покращення становища українського села, як і загалом всього аграрного сектору займають чільне місце у процесі оновлення та реформування національної економіки. Тому набуває актуальності звернення до дослідження схожих за своїм історичним змістом періодів “розкріпачень” життя (повних, часткових, або, принаймні, їх спроб) людини праці. У цьому плані період “відлиги” є доволі показовим у відповідній сфері складної трансформації різноманітних сторін життя українського селянства.

Перебуваючи протягом більше ніж чверть століття під тоталітарним контролем, радянське суспільство, а заодно й українська спільнота з інтересом та ентузіазмом сприйняли початок хрущовської реформації. Потрібно зазначити що, М. Хрущов, отримавши посаду першого секретаря, розумів, що, не вносячи змін в теперішню систему, він не зможе втримати владу в своїх руках. Для підвищення власного авторитету і сили треба було відрізнити і чітко відокремити минуле та сучасну йому реальність. Перед новим радянським керівництвом постала проблема масового культу вже мертвого “вождя всіх народів”, тому тільки кардинальні зміни могли допомогти Хрущову не стати тінню “великого” Сталіна. З-поміж іншого, він розумів що потрібно заручитися підтримкою “близької йому” України, яка на той час у своїй більшості залишалася аграрною країною [1, 34].

Таким чином зі зміною у 1953 р. найвищого партійно-державного керівництва СРСР розпочалася нова, подекуди доволі динамічна, хоч і неоднозначна сторінка і в історії українського села, про результати якої дослідники сперечаються і до цього часу. Адже попередній період перебування Й. Сталіна на посаді Генсека відзначився для українського села найтрагічними сторінками його історії. Його жорстка тоталітарна політика була направленою на контролювання кожної верстви суспільства. До українського селянства у вождя було особливе ставлення, яке характеризувалася всеохоплюючим контролем, страхом, кривавими масовими репресіями, насадженою колективізацією та голодомором 1932–1933 років. На нашу думку, це пояснюється тим, що тогочасне партійне керівництво довгий час вбачало саме в українському селі носія етнічних традицій, що було не допустимо для побудови нового комуністичного суспільства. Звільнити село від поміщицької «куркульської кабали», означало, на думку влади, знищити будь-які прояви націоналізму. Керівництво Радянського Союзу таким чином вирішило викоринити саму міцну його частину що й, що з часом призвело до катастрофічно тяжкого стану села.

Сільське господарство на початку 50-х переживало кризові моменти. І саме політика сталінського керівництва стала головною причиною аграрної кризи, яка базувалася на адміністративному позаекономічному примусі, на ігноруванні основних економічних законів і цілеспрямованому постійному викачуванні матеріальних ресурсів із сільського господарства. Фінансово-економічний стан більшості колгоспів був не задовільним і продовжував погіршуватися. Через це ефективність колективних господарств залишалися дуже низькою. На початку 50-х років за основними показниками сільське господарство країни не досягло навіть рівня 1913 р. [2, 23].

Довгий час село знаходилося і безправному становищі, існувала тільки натуральна форма оплати за трудовдень, що не давало можливості родинам задовольняти свої мінімальні потреби. Люди були позбавлені

права залишати село. Адже саме воно було одним із важливих джерел наповнення коштів для відбудови промисловості. Надії селян на відміну або хоча б пом'якшення колгоспного державного кріпосництва не виправдалися. Два рази у післявоєнні роки (в 1948 та 1952 рр.) підвищувався сільгосподаток, який населенню було вкрай тяжко заплатити [3, 368].

Нове партійне керівництво добре розуміло що не можна залишити село у такому стані, адже це могла привести як до економічної так і політичної кризи, вперше вістря реформ головним чином було направлено саме на зміцнення аграрного сектору, зокрема і в Українській РСР, адже Хрущов і сам був добре знайомим з його проблемами.

Так Вересневий (1953 р.) пленум ЦК КПРС започаткував вагомий етап у розвитку сільського господарства. На ньому Хрущов гостро піддав критиці сталінську аграрну політику, проаналізував причини такого тяжкого становища на селі, які, на його думку крилися у слабкій матеріально-технічній базі села, відсутності стимулювання колгоспників, скрутному соціальному становищі. На цьому пленумі були вироблені основні положення вирішення нагальних проблем, які відобразила прийнята постанова «Про заходи подальшого розвитку сільського господарства СРСР», яка передбачалося зменшення сільгосподатку в 2,5 рази, списання недоїмок по сільському податку попередніх років, збільшення розмірів присадибних ділянок колгоспників, підвищення заготівельних цін на продукцію, розширення можливостей для розвитку колгоспного ринку, підвищення оплати праці колгоспників, розширено побутово-культурне будівництво на селі [4, 47].

Також важливе значення для зміцнення економічного становища господарств мало рішення про звільнення у другому півріччі 1953 р. від м'ясопоставок і не залучати до них у 1954 р. господарства колгоспників, які не мали худоби в особистій власності. З господарств колгоспників була списана вся заборгованість минулих років щодо обов'язкових поставок продуктів тваринництва. До того ж селяни Були звільнені від обов'язкових поставок державі зерна, починаючи з урожаю 1954 р. А з 1 січня 1958 р. поставки державі всіх сільськогосподарських продуктів господарствами колгоспників повністю скасовувались [5, 60].

Слід підкреслити вагомий процес децентралізації змінив вже усталену систему відносин держави та республік надавши останнім більше можливостей для власного розвитку. Хрущовська децентралізації була втілена і по відношенню між державою та колгоспами. Найбільш вираження такої тенденції отримали в постанові ЦК КПРС і Ради міністрів СРСР від 9 березня 1955 р. «Про зміну практики планування сільського господарства». У ній прямо зазначалося, що попередній порядок планування, за яким колгоспам доводилися до відома плани сівби, що

суворо визначали і в яких розмірах потрібно сіяти, які види тварин і в якій кількості потрібно утримувати. У новій постанові зазначалося, що для того щоб забезпечити державу сільськогосподарської продукції, зовсім було не потрібно із центру доводити колгоспам і радгоспам плани сівиби по всім культурах, планувати всі види худоби і кількість поголів'я, не даючи колгоспам і радгоспам для виявлення ініціативи в більш правильному і раціональному веденні господарства» [3, 416].

Як ми бачимо Вересневий (1953 р.) пленум ЦК КПРС вперше торкався таких нагальних проблем для українського села і остав відправної точкою у подальшому його розвитку. Саме він зумів змусити переглянути партійне керівництво пройдений шлях колгоспів та радгоспів за довгі роки і визнати його неефективність. У подальшому були зроблені нові рішучі кроки у контексті поліпшення життя українських селян, але нажалі, ці покращення не змогли протриматися довго (у 1958 р. вже почалося часткове їх призупинення, а у 1964 р. і майже повністю згорнулися).

Джерела та література

1. Мовою таємних документів: Микита Хрущов і післявоєнні народи України // Українське слово – 1994 – 6 жовтня. – С. 31 – 37.
2. Романюк І.М. Українське село в 50-ті – першій половині 60-х рр. ХХ століття. / І.М. Романюк – Вінниця: Книга-Вега, 2005. – 256 с.
3. Історія українського селянства: Нариси в 2-х томах / Від. ред В.А. Смолій– К. : Наукова думка, 2006. – 652 с.
4. КПРС в резолюціях, рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. – Т. 6. – М., 1971. – 271 с.
5. Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам (1953–1961 гг.). – Т. 4. – М., 1968. – 60 с.

Наталя Бережна

ВІРМЕНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ГРОМАДА ЦЕНТРАЛЬНОЇ УКРАЇНИ 1990–2000-х рр.: ОСОБЛИВОСТІ ВНУТРІШНЬОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Не вдаючись до поглибленого аналізу історіографії проблеми соціальної комунікації населення України 1990–2000-х рр., представників окремо взятих соціальних верств, етносів, релігійних громад, варто зазначити, що в цілому вона є малодослідженою. Досвід вітчизняних істориків, які в цей період зберігали вірність советським традиціям історіописання, мізерний насамперед стосовно очікуваної уваги до актуальних антропологічних інтерпретацій. У методологічно оновлених українських та, беручи ширше, європейських студіях, під впливом постмодерної пізнавальної парадигми, ця проблема набагато частіше почала привертати увагу дослідників саме в людино-